

bespraak
14/8 '76

Het is niet de eerste keer dat blijkt dat inwoners van Zandweer en ~~andere~~ anderen, die zich betrokken voelen bij het wel en wee van de molen Windlust graag wat willen horen over deze molen en over molens in het algemeen.

Al eerder verleende ik graag medewerking aan voorlichtingsavonden. De eerste was op 22 januari 1975, ~~was~~ op een zeer genachtige winteravond. Gelukkig bleek mevrouw Bremer bereid haar man bij mij in Adorp te laten instappen, want het was was toen wel boos *meer* en het was erg donker. Gelukkig, want de heer Bremer toonde die avond interessante kleurendia-s, *voornamelijk* vooral van de restauratie van de molen De Traanroeier op Texel. Vooral door de toelichting van de heer Bremer werd duidelijk dat de technische aspecten van deze restauratie bijzonder waren. De Traanroeier werd namelijk een *lood* molen, geschikt voor het opwekken van electriciteit.

Kodanig gerestaureerd en begerust, dat hij

Op die avond gaven we ook een beeld over de geschiedenis van molens in het algemeen.

Voor menigeen was het opvallend - en dat zal nu niet veel anders zijn - dat van een groot aantal molens in de provincie Groningen eigenlijk zo weinig zijn overgebleven. Want vroeger waren er ~~was~~ in ons gewest zo'n 800 molens. Men kon, staande op de stelling van een molen, soms meer dan 50 andere in zicht krijgen. Heel Nederland had toen 10.000 molens. Hiervan stonden er veel in de Zaanstreek. ~~Vanuit~~ *deze* het ambachtelijke *bedrijfs* bedrijf zijn grote industrieën voortgekomen, men denke bij voorbeeld aan Bruyzeel en Verkade. Maar dat ging hier soms net zo op kleinere schaal. Een houtbedrijf als dat van Bleeker te Holwierde beschikte ruim dertig jaar geleden nog over een windmolen. Een bedrijf als dat van Offeringa te Oosterhoogebrug geeft aan hoe de capaciteit van het pellen van gerst tot gort zich bijna volledig verplaatste van de Groninger pelmolens naar een grote mechanische pellerij.

Het verdwijnen van ~~veel~~ veel molens moet dus worden toegeschreven aan een overgaan van ambacht in industrie alsook - zoals bij watermolens - de neiging de ~~ambachtelijke~~ bemaling door windkracht te vervangen door de meer rationele machine.

We hadden het over 800 molens, die eens in Groningerland stonden. In 1923 - het jaar van de oprichting van de Vereniging De Hollandse Molen - waren er nog 230. In 1942 nog 184 (102 korenmolens en 82 watermolens). In 1949 - het jaar van oprichting van de Provinciale Groninger Molencommissie - nog 140. ~~In 1949 - bij het ver-~~

- 2 -

In 1949 - bij het verschijnen van de eerste druk van het Groninger Molenboek - konden nog 100 molens ~~worden besproken~~ in dat boek worden besproken.

We zijn nu in 1976, toevallig ook het jaar dat het pad ~~wordt~~ is geëffend voor het verschijnen van de tweede druk. Er zijn nu nog 81 molens in Groningen ~~in de provincie~~ 50 koren- en pelmolens, 1 zaagmolen en 30 watermolens.

In een periode van meer dan 50 jaar is veel gedaan tegen het verdwijnen van molens. We noemden al het oprichten van De Vereniging De Hollandsche Molen in 1923. Met succes heeft deze vereniging onder meer gestreefd naar ~~de~~ verbetering van de molen als instrument. Dit lukte in de eerste plaats door het verbeteren van wiekssystemen.

Toch kon de ~~monumentenwet~~ molen de concurrentie met de mechanisatie niet aan. Er kwamen beschermende maatregelen: de Monumentenwet, het plaatsen van molens op de monumentenlijst.

Om de moleneigenaars te helpen kwamen er subsidieregelingen voor restauraties, later ook voor het jaarlijkse onderhoud.

Deze subsidies waren vroeger minder aanzienlijk; in de jaren vijftig gaf het rijk 25 % subsidie; de provincie 10 %. Tegenwoordig draagt het rijk 40 % bij; de provincie Groningen 20 %. Ook werd er een verfijningsregeling Monumenten ingevoerd; deze maakte het de gemeenten mogelijk een bijdrage van 30 % tot een verantwoorde uitgave te maken.

Als we optellen komen we tot 95 %. Ook ~~de gemeente Kantens~~ voor de gemeente Kantens was die laatste 5 % een probleem.

Het is verrassend hoe op genoemde avond van 22 januari 1975 door de Zandweersters eenvoudig werd gesteld: dat komt in orde, daar zorgen wij wel voor.

Een dergelijk meeleven is ~~verder~~ hartverwarmend. Het is niet zo verrassend voor degenen, die weten wat het verenigingsleven van een Noordgroninger dorp betekent. Toch blijkt een actie als nu in Zandweer gehouden de aandacht van verre trekt, zoals van ~~bij~~ de Vereniging De Hollandsche Molen.

Er zijn dus instanties en regelingen die het molenbezitt ten goede kwamen en komen.

Toch ~~zandweer~~ is dat niet voldoende. Wat we bovendien nodig hebben is het plaatselijke meelevens met de dorpskorenmolen. En gelukkig zitten we dan hier in Zandweer en de gemeente Kantens heel goed. De gemeente Kantens kocht de ~~molen~~ Zandweester molen in 1956 aan; in 1970 volgde Grote Geert te Kantens. Daarmee ~~deed~~ de gemeente Kantens ~~niet minder dan~~ ~~zandweer~~ sommige andere gemeenten in deze provincie, ja ~~streekte~~ ^{was} sommige grote gemeenten ~~tot~~ voorbeeld. 37 molens kwamen in het bezit van gemeenten en hier, maar ~~dat~~ ook elders, is men trots op zijn dorpskorenmolen. Gelukkig is de gemeente Kantens in haar streven de dorpskorenmolens weer tot glorie te brengen, voor de helft geslaagd.

Stekke

Grote Geert te Kantens is duidelijk de molen die ook ~~zandweer~~ dringend om verbetering vraagt. *En we weten heel goed dat het gemeentebestuur er voor zorgt dat dit niet vergeten wordt.*

Uit dit verhaal komt duidelijk naar voren dat de waardering voor molens is toegenomen. De waardering voor molens als monument, maar ook als instrument.

Zo ~~is~~ werd in 1973 de Nationale Molendag ingevoerd, die wordt gehouden op de tweede zaterdag in mei.

Molens die kunnen draaien, draaien dan zoveel mogelijk.

Dat dit veelal mogelijk is danken we aan leden van de vereniging van Vrienden van de Groninger molens, die in 1973 werd opgericht. Deze vereniging ~~maakt~~ ^{stelt} de bevordering van het behoud en in werking houden van de in de provincie Groningen aanwezige molens tot doel. In deze vereniging zitten leden die een opleiding hebben gevolgd tot vrijwillige molenaar. Steeds meer zien wij een molen als levend, draaiend werktuig, bediend door een vrijwilliger. Ook voor de molen te Zandweer is een dergelijke vrijwilliger, die zich bovendien in zijn jeugd nog met ~~staxasinta~~ het echte muldersvak te maken had, beschikbaar gebleken.

De heer De Jong heeft zich er inmiddels van overtuigd dat de molen goed draait.

U hebt me nog niet veel horen vertellen over de historie van de molen. De meest bevoegde persoon om over de historie van Groninger windmolens te spreken is ongetwijfeld de heer B. van der Veen Czn, nestor van de Provinciale Groninger Molencommissie en bestuurslid van de Vereniging De Hollandsche Molen.

Bij menige molendag als deze deed hij een uiteenzetting over de historie van de desbetreffende molen en van vroegere molens of molenaars in het dorp.

Blij bleek dan steeds dat met graagte kennis werd genomen van zijn feitevens. De heer Van der Veen is nu met vakantie, maar stelde mij wel historische feitevens ter beschikking, die ik nu aan u overbreng.

Historie van de windkorenmolen Windlust te Zandeweer en van overige molens te Zandeweer

In de uitnodigingskaart worden reeds enige historische bijzonderheden over "Windlust" genoemd.

Van de bouwgeschiedenis wordt vermeld dat hij in 1818 werd gebouwd als grondmolen, dus zonder stelling.

De gemeente kocht in december 1956 van Ter Hofstede aan. Maar als molenaar van deze molen genoot vooral grote bekendheid

de heer H. Boersma, die in 1900 op deze molen kwam.

Zijn voorganger was Wiebe Klaas van Dingen, die in 1857 de mulder op deze molen werd.

De geschiedenis van deze molen begint in 1818, toen hij werd gebouwd in opdracht van Klaas Jochems de Haan.

De molen werd toen zonder stelling gebouwd. De stelling kwam pas rondom de molen, toen hij in 1886 omhoog werd gebracht en de vlucht

Oorspronkelijk was Windlust een korenmolen, later ook pelmolen.

Windlust werd nooit van zelfzwichting voorzien. Hij had als laatste molen in deze provincie nog houten roeden; in 1946 zette

de fa. Bremer er nog een nieuwe houten roe in.

Er stond nog een molen in Zandeweer van een uitzonderlijke vorm, hij was een zeskant, de functie was oliemolen. Ook deze molen werd gebouwd in 1818, dat is hetzelfde stichtingsjaar als van Windlust.

In de na-Napoleontische tijd was er een economische opleving in ons land; zo werden er ook veel molens gebouwd. Deze molen was voorzien van een stelling, de vlucht was 23 meter.

Hij werd verplaatst in 1899 naar Niebert en was toen al voorzien van zelfzwichting.

Eigenaar was in 1818 Harm Mekkes ter Borg, die na 1837 werd opgevolgd door Johannes Jacobs Kolverschoten, die getrouwd was met Hestera Elisabeth Catharina Mac Donald.

Volgende molenaars waren Westerhuis (1843-1862), R.H. Heemstra en Ausema, die de molen in 1899 publiek verkocht, waarna overplaatsing naar Niebert volgde.

De molen was oorspronkelijk een koren- en pelmolen, later werd in een afzonderlijk gebouw een olieslagerij ingericht.

Keer stipt en ordelijk. Zakken met de toppen alle ees kant op. alles wat aan houtjes e.d. na de werkdag van de molenmaker bleef liggen, zo ging hij opbergen.

werd vergroot.

De vlucht was eerst 62 voet, later 67 voet

koren- en pelmolen.

Tafelkomstij van de Zaafmolen van Ven Post.

7 verder naar het oosten

7 ^{oostl.} ter plaatsen van de molen v. 1818

~~7~~ - 5 -

Koren. 2

Vroeger stond er in Zandweer een standerdmolen. De bij die molen behorende sarrieshut staat er nog in het dorp, ten oosten van Windlust. Deze standerdmolen werd in 1714 vervangen door een achtkante molen. Deze achtkante molen werd in 1818 afgebroken om ~~peelmolen~~ te worden vervangen door de zeskante olie- en pelmolen, waarover we het al hadden.

Ook heb ik nog niet veel gezegd over de restauratie van de molen. ~~Richtlijn~~ Het is niet moeilijk om daarover iets te zeggen. Het zal wel veel moeilijker zijn om het te doen, zult u zeggen. Dat ben ik met u eens.

Maar we zijn hier in de provincie Groningen; de provincie waar goede molenmakersfirma's werken. ~~Standaard~~ Van de bestaande firma's is de firma Bremer van ouds de meest bekende. *Leerschool* Wat voor ons moeilijk lijkt is voor de medewerkers van de fa. Bremer ~~het~~ het uitvoeren van een ambacht, waarin zij bijzonder veel ervaring en bekwaamheid tonen. Een Bremer-restauratie is een goede restauratie hoort men wel zeggen. Goed vooral als men let op de waarde van de molen als instrument.

Ook deze restauratie is in vrij korte tijd gerealiseerd. Er is een deugdelijk stuk vakwerk geleverd voor een prijs, die men vandaag niet hoog mag noemen. *f 130.000.-*

~~Wij~~ De begeleiding van de restauratie geschiedde door mensen van de dienst gemeentewerken, die voor dit special~~ist~~istische werk veel inzicht en interesse tonen. Behalve met de directeur van de dienst, de heer Vlieg, hadden de molenmakers vooral een goede verstandhouding met de heren Oosterveld en De Jong. Uiteraard moet hier stellig ook genoemd worden de inbreng van de heer Heijdra/bij deze restauratie en bij restauraties aan Groninger molens in het algemeen. Zijn grote deskundigheid is steeds van grote waarde.

/ van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg

Het zal niet moeilijk ~~hij~~ blijken dat een met zoveel deskundigheid gerestaureerde molen straks in beweging wordt gesteld door de amateur-molenaar van vandaag, de heer Halbe Kuipers. We kunnen ons dan weer overtuigen van de juistheid van hetgeen in het voorwoord van het Groninger Molenboek naar voren wordt gebracht.

Daar staat: Het Groninger landschap met zijn groene weiden en zijn gele korenvelden, waarboven de blauwe hemel zich welft en de wolken zich bewegen, kan het niet stellen zonder verticale monumenten. Deze monumenten zijn de oude kerktorens, die ten hemel wijzen en de molens, die met hun zwaaiende wiken een tintelend accent geven in de vaak zo vredige atmosfeer.

De molens behoren bij het Groninger agrarische land als de vis bij het water. Schilders en tekenaars hebben dan ook sinds eeuwen de molen als levendig element in het land vereeuwigd.

T voorzitter kweker Wieringa

Er kwam 5 % tekort voor deze restauratie, waar de arme en kleine gemeente Kantens geen dekking voor had.

L spontaan

De bevolking stelde een comité samen op 22 januari 1975 met als uitgesproken doel: zorgen voor f 3.000,—.

Hierbij moet ook worden genoemd het Prins Bernahrdfonds te Amsterdam. Dit fonds verstrekke ook een bijdrage, op advies van de Vereniging De Hollandsche Molen.

Zoals gewoonlijk bleek tenslotte ook het H.S. Kammingafonds goed voor een bijdrage.